

всерйоз додав: «Щоб служити країні, не обов'язково бути президентом».

На радіо й телебаченні започатковано програми про Крим. Українці почали відкривати для себе його справжню культуру й історію, у якій були не тільки набіги «бусурманів», а й переможні битви в союзі з козаками. Саме з Києва відновив мовлення заборонений Росією телеканал АТР, колектив якого вірить, що обов'язково повернеться на батьківщину. Недарма ж їхньою візитівкою є національний танок «Хайтарма», що означає «повернення».

Але, щоб кримські татари змогли станцювати «Хайтарму» на рідній землі, Україна має чітко визначитися: блокувати окупантів по повній програмі, підтримуючи лояльних громадян, чи торгувати з ними як зазвичай?

Хай там як, долю Криму має вирішувати насамперед його корінний народ. І посприяти цьому може не тільки міжнародний тиск на РФ, а й анонсовані Порошенком зміни до Конституції. У ній має бути закріплений статус Криму як національно-територіальної автономії кримськотатарського народу в складі України. Зважившись на цей крок, Президент зможе ввійти в історію як великий демократ і заслужить повагу кримських татар, віддячивши їм за те, що в непростий час вони були на боці українців. Пора вже й українцям стати на їхній бік.

УКРАЇНУ ПРИДУМАЛИ НА СХОДІ

«ZAXID.NET», 17.09.2015 р.

Чому Харків – це Україна?

Володимир Путін мріяв про створення «Новоросії». Планував, що до її складу ввійдуть південно-східні області України: Харківська, Луганська, Донецька, Херсонська, Запорізька, Дніпропетровська, Миколаївська й Одеська. Він стверджував, що вони ще з царських часів були «споконвічно російськими землями», які Москва подарувала Україні. Водночас Україна, на переконання Путіна, «навіть не є державою» (ця фраза вирвалася з вуст російського лідера 2008 року). Навіщо розмінюватися на дрібниці, якщо можна заявити, що росіяни й українці – це «практично» єдиний народ, а ті останні от уже 23 роки «терплять» наслідки

«наси́льницької українізації» і все життя мріють возз'єднатися з «матінкою» Росією.

Путін не розуміє української дійсності, тому його план не вдається реалізувати. Більшість українців підтримує незалежність і територіальну цілісність України, аж ніяк не будучи при цьому ні печерними націоналістами, ні запеклими русофобами. Нагадаємо: навіть під час Революції гідності на майданівській ялинці висів красномовний плакат: «Любим русских, презираем Путина».

Зрештою територія «Новоросії» обмежилася окремими районами Донецької та Луганської областей. Сепаратизм не втримався б і на тих теренах, якби не російська збройна інтервенція. Проте Кремль досі намагається дестабілізувати ситуацію в інших регіонах Східної України, зокрема в Харкові.

Козак на прізвище Харко

У мільйонному Харкові вдалося вгамувати сепаратистські виступи. Проте він досі вразливий для терористичних атак, диверсій і провокацій, які чинять російські спецслужби та місцеві найманці. Ситуація залишається складною. У місті панують різні настрої: проросійські, патріотичні. Та все ж одне з найпопулярніших гасел стверджує: «Харків – це Україна».

Так, сучасний Харків і область – це русифікована територія, що стала такою внаслідок цілеспрямованої асиміляційної політики Російської імперії та Радянського Союзу. Проте історично Харківщина – це регіон Слобідської України, заселений із XVII сторіччя козаками. Люди на тих теренах – міщани, селяни й духовенство – за укладом життя й системою управління багато в чому взорували на Гетьманщину.

Сам же Харків, згідно з легендою, заснував козак на прізвище Харко, якому встановлено пам'ятник. У краї формувалися шляхетські династії, козацька старшина будувала православні храми. Тут відкривали школи, зокрема Харківський колегіум, у якому викладав видатний український філософ і поет епохи Бароко Григорій Сковорода (також виходець із козацького роду). Місто було центром козацького полку.

Саме в Харкові на початку XIX століття був створений перший у Лівобережній Україні університет. Навчальний заклад сприяв формуванню інтелектуальної еліти. На жаль, університет був не тільки освітнім закладом, а й інструментом політики русифікації.

Проте місцева еліта, спадкоємці слобідської старшини, не цуралися української мови в побуті й ностальгували за минулою козацькою славою своїх предків.

Ці українофільські кола стали живильним ґрунтом для появи школи харківського романтизму в українській літературі.

Зацікавленість минулим, відображена в літературних творах і наукових працях, пробуджувала в суспільстві патріотичні почуття. Так народжувалася українська нація. Тому не випадково відомий американський історик українського походження Роман Шпорлюк стверджує, що Україну придумали не греко-католики в Галичині, а православні на сході – у Чернігові, Полтаві, Харкові. Саме звідти – зі сходу на захід – поширився романтичний міф України. Там же на початку ХХ століття виникли перші політичні партії на Наддніпрянській Україні, у програмах яких уже звучало слово «самостійність»; з'явилася українськомовна преса.

Мрії про незалежність могли втілитися в життя під час національно-визвольних змагань 1917–1921 років. Тоді на мапі Європи з'явилася Українська Народна Республіка (у її складі перебувала й Харківська губернія як етнічно українська територія).

Утім тривало це недовго, бо незабаром у Харкові була встановлена більшовицька влада, а саме місто перетворилося на першу столицю Української Соціалістичної Радянської Республіки. Незважаючи на те, що Харків тих часів можна назвати «російською маріонеткою», усе ж для багатьох харків'ян факт, що їхнє місто було «першою столицею», став підставою для гордощів.

У 1920–1930 роках влада проводила політику «коренізації», яка передбачала українізацію багатьох сфер життя. На цій хвилі Харків став не просто адміністративною столицею України, а й потужним культурним і науковим центром. Там жили й працювали чимало видатних письменників, режисерів, акторів, художників і вчених, імена котрих увійшли до історичних анналів. Більшість із них згодом стануть жертвами червоного терору. Нині ми їх зараховуємо до плеяди представників Розстріляного Відродження.

Наприклад, Микола Хвильовий – націонал-комуніст й один із лідерів харківського інтелектуального середовища. Хоч він був росіянином за походженням, та вже тоді означив програму українського проекту гаслом: «Геть від Москви! Дайош Європу!»

Літератори, котрим поталанило вижити в жорнах репресій, перетворюються на заляканих покірних слуг режиму, змушених писати ідеологічно правильні речі на замовлення компартії.

Штучно створений Голодомор 1932–1933 років, який забрав життя величезної кількості людей, був одним з елементів боротьби з українськістю, зокрема й на Харківщині. Головними жертвами голоду були передовсім селяни. Учинивши цей злочин, радянська влада взяла курс на колективізацію й «нівелювання національних особливостей», результатом чого мало б бути створення «єдиного радянського народу».

Український компонент був зведений до рівня безпечної етнографічної екзотики. Публічна демонстрація українськості – розмова в громадському місці рідною мовою або одягнена вишиванка – сприймалася чи то як дивацтво, чи то як мужній вчинок.

Відома українська співачка Марія Бурмака згадує, що її батько, викладач університету, замолоду свідомо перейшов на українську мову в спілкуванні. Він стійко зносив вуличні репліки на адресу його родини: «Странно, такие приличные люди, а говорят на украинском». Але саме такі самовіддані пасіонарії не дали згаснути українському Харкову.

Не сепаратизм, а географія

Навіть сьогодні бути українським патріотом, відкрито говорити українською в місті – це жест політичної волі. Радянізації міста тривала надто довго, радянськість пустила надто глибоке коріння в ментальність людей. Тож зайве дивуватися, що українськість нерідко сприймається зі зневагою.

При цьому в Харкові треба з пошаною говорити про «золоте радянське минуле», бо «це наша історія». Характерним свідченням цього є міська топоніміка, комуністичні назви вулиць, проспектів, площ і станцій метро. Сім із дев'яти адміністративних районів міста мають яскраво виражені ідеологічні «імена»: Держинський, Комінтернівський, Червонозаводський, Ленінський, Жовтневий, Орджонікідзевський, Фрунзенський. Десь поруч стоїть і Московський.

Присутність української тематики в публічному просторі – мінімальна. Міфологія незалежності сприймається в регіоні скептично, оскільки з нею пов'язані збіднення людей, занепад колишньої промислової потужності, відсутність перспектив, деградація

й люмпенізація населення. Звідси – туга за радянськими часами. І місцеві політики вдало інструменталізують цю ностальгію.

Це чітко видно за результатами голосувань на майже всіх виборах в Україні, починаючи з 1991 року. Тоді область проголосувала за кандидата в президенти Леоніда Кравчука, колишнього секретаря з ідеології ЦК Компартії країни. Наступного разу – за Леоніда Кучму, «червоного директора» дніпропетровського заводу «Південмаш». Пізніше стабільно підтримувала Віктора Януковича і його проросійську Партію регіонів. Більше того, у місті навіть був відкритий невеликий музей цієї політичної сили (який, щоправда, за глибиною абсурду не зміг перевершити Музей жертв Помаранчевої революції в Луганську, заснований тамтешніми регіоналами).

Націонал-демократи чи просто демократи не мали в Харкові значних виборчих симпатій, хоча, звісно, рідкісні винятки з правил бували. Люди охоче дозволяли годувати себе демагогією – раніше комуністам, згодом регіоналам, котрі щедро роздавали привабливі обіцянки. Зокрема щодо найтіснішої співпраці з РФ та участі в її інтеграційних проектах на пострадянському просторі.

У «націоналістичній», «бандерівській» і «неофашистській» Україні Харківщина не бажала б жити. Тому місцеві «інтернаціоналісти» й «антифашисти» 2004 року оголосили боротьбу «помаранчевій чумі», утіленням якої призначили підступних «западенців», які зазіхають на традиційні звичаї харків'ян. Квінтесенцією цієї ксенофобської позиції стали слова голови Харківської обласної державної адміністрації Євгена Кушнар'ова, сказані на сепаратистському з'їзді Донбасу в розпал першого Майдану. «Але не треба випробувати наше терпіння. На будь-який випад у нас є гідна відповідь, аж до найбільш крайніх заходів. І я хочу нагадати гарячим головам під помаранчевими прапорами: від Харкова до Києва – 480 кілометрів, а до кордону з Росією – 40! – заявив політик під оплески залу. – Ми хочемо жити в державі, де кожна людина захищена. Захищені її права, її культура, її мова, її історія, її традиція та її звичаї. Ми розуміємо, що схід має дуже серйозну відмінність від Галичини, ми не нав'язуємо Галичині наш спосіб життя, але ми ніколи не дозволимо Галичині вчити нас, як треба жити!»

Коли Служба безпеки України висунула Кушнар'ову звинувачення в зазіханні на територіальну цілісність і недоторканність держави, він заявив, що це не сепаратизм, а географія.

Справа досить швидко стала предметом маніпуляції. Її було подано як «політичні репресії проти опозиції». А теза про «недопущення» таких політичних репресій була одним із пунктів меморандуму, підписаного 2005 року президентом Віктором Ющенком і лідером Партії регіонів Януковичем.

Утім ця риторика не була забута й зазвучала знову. Через десять років харківський губернатор Михайло Добкін (котрий створив 2014 року громадянський союз «Український фронт»), коли спалахнула Революція гідності, заявив: «Купка оскаженілих націоналістів, спустившись з Говерли, озброївшись не тільки сценарієм, але й кийками, вирішила, що вони і є той єдиний український демос, який здатен продукувати національну ідею та проголошувати її від імені всього українського народу».

Мер-хамелеон

Щоправда, рух Добкіна згас так само швидко, як і виник. Після втечі Януковича й зміни влади «Український фронт» саморозпустився. Мер Харкова Геннадій Кернес і голова області Добкін різко перетворилися на прихильників єдиної України, за що вмиль здобули славу «зрадників проросійського електорату» (із цим, зокрема, пов'язують замах на вбивство Кернеса). Це політичне «перетворення» аж ніяк не означало перемогу над сепаратизмом у регіоні, адже труднощі лише починалися.

Скориставшись слабкістю нової влади, яка ще не встигла оговтатися після анексії Криму, представники харківського проросійського Антимайдану захопили обласну державну адміністрацію. Вони вигнали звідти євромайданівців, яких провели через «коридор ганьби» й жорсткою, до крові, побили. Деморалізована міліція лише бездіяльно спостерігала за цими сценами. Власне, тому для звільнення будівлі був задіяний спецпідрозділ Національної гвардії «Ягуар» із Вінницької області, бо на місцеві кадри МВС тоді не можна було покластися. І так місто уникнуло сумної долі Луганська й Донецька.

У харківських подіях весни 2014-го брали участь не тільки місцеві сепаратисти, а й спеціально привезені автобусами з прикордонних областей Росії «професійні демонстранти». Показово, що прапор РФ на Харківській облдержадміністрації встановив неонацист із Москви.

За даними опитування Київського міжнародного інституту соціології, у лютому 2014 року прихильників об'єднання України та Росії в області було 15%. До того ж далеко не всі з них готові ризикувати життям (а ідейні бойовики там теж є), віддаючи перевагу менш небезпечному побутовому сепаратизму й голосуванню за проросійських політиків.

Це пояснює успіх створеного з уламків Партії регіонів проекту «Опозиційний блок» на парламентських виборах 2014 року. На Харківщині він набрав 32%. Умовні «партії Майдану» сумарно отримали в регіоні 41%, а Порошенко на президентських перегонах здобув перше місце із 35% підтримки.

Харків дрейфує поволі в бік демократії. Місту й регіону гріх нарікати, що їхній голос не чується у Києві. Після Майдану у владні кабінети прийшли харків'яни, які очолили МВС, Міністерство оборони й Адміністрацію Президента, стали депутатами й радниками.

Революція гідності та війна на Донбасі дали поштовх для громадянської активності в слобожанській столиці, де було розгорнуто волонтерський рух на підтримку української армії та переселенців зі сходу (область прийняла близько 300 000 біженців). Ці події вплинули й на відродження промислового потенціалу Харкова, оборонні підприємства якого отримали великі державні замовлення на випуск і ремонт бронетанкової техніки. У військових університетах готують офіцерські кадри з урахуванням реального бойового досвіду.

Патріотичні марші із синьо-жовтими прапорами, хорові співи й масштабні графіті з портретом національного поета Тараса Шевченка – уже не дивина. Хоча виходити на проукраїнські мітинги небезпечно: 22 лютого 2015 року, у першу річницю Майдану, вулицями міста проходив Марш єдності. Тоді було вчинено терористичний акт, унаслідок якого загинуло четверо людей, зокрема міліціонер і 15-річний підліток.

Утім тероризм не спиняє харків'ян-активістів. На демонстраціях формується коло знайомих. «Активна меншість» – так вони себе називають. Ця «активна меншість» допомагає Харкову змінюватися. Завдяки їй Харків – це Україна¹.

¹Текст опубліковано в межах проекту співпраці між «ZAXID.NET» і польським часописом «Nowa Europa Wschodnia». Оригінальна назва статті: *Ukraine wymyślono na Wschodzie* («Nowa Europa Wschodnia»).